

Almanach

För Året

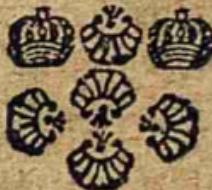
Efter vår Frälsares Christi Födelse,
1767.

Til STOCKHOLMS Horizont.

Eller 59 grad. 20 min. Pol-högde, och 1 $\frac{2}{3}$ tids-
min. Meridian-skilnad Öster om Upsala
Observatorium.

Efter K. Maj:ts Nåd. Förordnande,
Utgiven

Af Den Wetenskaps = Academie.

STOCKHOLM,

Tryckt hos Direct. LARS SALVIUS.

Ereplaret säljes Häftadt och sturit för 3 dje S:nt.

Underrättelse i wissa Stycken af
Landt-hushållningen, rörande i synner-
het Lins och Hampas planterande, icke
te bågges ytterligare heredning och före-
gdlande, på Hög Besättning, til ofö-
farnas tjänst upptedde af OLOF

TÖRNSTEN.

Om Jordmåners räta kändedom, naturliga egen-
skaper, förbättringar och olika förhållande es-
mot olika sådeslag.

Gelle och oblandade jordmåner, som en Landt-
brukare måst har af nöden at fåna, delas,
för redigare begrep uti trene husvind-sor-
ter, udnälingen *Lera*, *Sand* och *Mylla*. *Lera* i
gemen känner en och hvar för deseghet och sam-
manhängande, men at göra sig full mytta af denna
jordart, är tillita nödigt, at weia ässilnaden imel-
lan deseg olika slag; ty ehuru Lerer åro, när de rått
skötas, de bördigaste och starkaste, sū fordra de lit-
wäl en äsiven få försären som arbetssai ägare, om
de ej skola ostare få fela och gifwa mindre bärning

B

an

ån andra jordmåner. En Åkerman som endast har
at se på deß bördighet och mer eller mindre beindra-
liga bruk, indelar hānne lämpeligast i fölande Clas-
ser, nämligen 1) Jordmårg eller Märgel, som
af naturkunige pröfwas i eld eller med skarpa Sp-
rör, men kan äfwen så lätt känna af iölkande mär-
ken: den är vid första upbrytningen ganska seg och
hård, samt til färgen något mörk, men hvitnar,
spricker och faller i lusten sönder: Små bollar som
dåraf sammanrullas, spricka hel tätt och utan ord-
ning på alla sidor, och om en sådan sederméra släp-
pes i rent vatten, faller den sasom et grus til bot-
nen, och lämnar et skum, som liknar gäst på först
dricka. Denna Lerart är til all plantering och sades-
växt den yppersta, och brukas därför med längt
werkligare fördel än blott gödsel, på hvarje handa
lösja jordmåner; ty den gör mullen mera fast och sam-
marhängande, men är dock lätt brukad, mycket fet
och fruktbarande, samt gifver städig och välsinande
kårna. 2) Gemen Gräkra, som är antingen
med mylla ensam eller ock med god sand-mylla så
mycket blandad, at hon är hårt och los; deß föror
eller klumpar åro aldrig större än barhufvud,
hvitka, när de ifrån en mans höjd, släppas emot
hård mark, sasom trampad våg, falla i flere lila so-

ra
rg syfven: deras form är mästabels rund. ty han-
terne notas beständigt af Åker-redskaperne; den öf is-
ga mullen är gryng, särdeles den som ligger öfverst
och är mest torkad: när mullen är wät, klibbas den
och följer med fötter och redskaper, så at man swär-
ligen kommer fram: dikes-lanterne ramla beständigt,
och jorden är mycket benägen att skrä ut i grafvar:
Alla fina rötter som lämnas af grästorsven, hänga
med tata mullkorn sasom pälror, fullsatte. Denna
Ler-art har red märgel mycket förrantkap, och
gifver märgel i bördighet icke mycket efter, så at den
äfwen befrämjar alla sades-flag, utan särdeles åtskil-
nad, och gifver ymnig bärgrning, i synnerhet af de
flag som åfsta städig och fet jord, sasom jordfrukter,
torn och arter. 3) Syf- eller Speck-lera är af
många färgor och arter. Den hwhita är magrast
och ligger på åtskilligt djupt. Den blå är segast,
men finnes allene längt ned. Gul och svart är
sällsyntast, dock är ingendera af dem så mager som
de förra. Den röda Leran är den bördigaste,
och ka-, med ringare möda, än någon af de förra,
bringas til en förräfflig åker för Hwete, Korn och
Åter. Alla dessa flag åro däruti euse, at lokorns
åro ganska hårda och stora, så at de kunna ej fil-
fyllest försörjas, utan at de med tråklubbor och

handkraft sönderbultas; deras lantfer är skarpa och
til formen olika: när de släppas ifrån lika högd
som higt är, behålla de sig antingen ofskadde, eller
springa allenaft sinå stycken därav, med en stum kläng
såsom af tegelstenar: När åren är våt, följer icke
vulken med, utan finnar och färgar allenaft, samt
håller fotterna så fast, at man med moda arbetar
sig lös: Wattuet, som vid starkt slag rågn rinner
af, är mycket färgadt, och dikes balskorna så fram-
gent ofskadda, tils de moslöpa. Men är denna lera
af naturen mycket watten-sjuk, så kan hon aldeles
föras til en ny sort, under namn af Jäs- eller
Crotz-lera, som flyter och väller fram i en hård
måsa såsom beck: den gungar mångestådes, såsom på
wisha moraster, men hon är dock därunder så hård
at hon svårlijen antager någen bildning, och kan
icke fästa sig vid något som gnides eller trynnes emot
hämne: den löses ej up af rågn-watten, utan insju-
ger hwad hon kan bärja, och släpper det öfriga k-
tan ringasse färg ifrån sig. Denna Ler-arten är til
alla vakter nästan så oduglig som sjelfwa hållebärget
och ligger därfore mångestådes helt bar, ty den
fortaste mosc, som är den jämna växt, som håller
hämne, kan ens icke fästa sig, förr än ankan innan
fatt breda sig ut öfver hämne. I gemen är det

säkraste lännet i market af hvarje lera å fruktbarhet, at
hon lätt uplösas af watten, ty ju fästare de är,
desto mindre är de til Åkerbruk bequame.

Wylla och Morast-jord är det andra Gust-
wod-slaget af jordarter, som på alla beväxta oe-
ter utgör sjelfwa jord-brynet eller öfversta skorpan.
De finns allenaft igenom mer eller mindre watten,
som bågge innehåll i någon större ymnighet än au-
nan jord. Deras inre wäsende består endast af fö-
ryttade växter, samt åtskilliga friska eller döda
frön och rötter. Hon är lös och holig som en
stramp, at taga lätt emot watten, men förlitar
det äfven så snart, så at växterne i wäta sonrar
dränkes och ssadas däruti, hwaremot de i torra för-
lora all must och fäste för rötterna. Som hon äger
af naturen mycket fuktighet, så har hon äfven där-
för mera föld än för de fästa växter nyttigt år,
och hindra dem säledes at mogna. Ursachenheten
bevisar detta förhållande allestådes, at när myllan
ej äger nog fuktighet ifrån dess grizib, så bliwer
hon aldeles ofrukta: på jämna och mättefjällen sis-
ba ställen växer ymnigt gräs; På sidorne förwand-
las det til starr: men bringas ock genom dikaning ef-
ter några år, til ymnig hö-wäxt: men ju mera wat-

ten öfverflödar, desto lärare och glesare besinnes starren. Orsaken ligger måst i vattnets fyllasgöende, at växterne så wantrifves, ty om det skulle ständigt flyta af eller ofta astappas, blefwe gräs-wäxten långt ymnigare. När en morast eller sidländig ång är myligen dikad, blifver jorden mycket holiq, och bär intet, förr än torfreen fått rutina och sätta sig tilsaurnan. Så långt up, som et sidländigt fält med fördel kan, i anseende til fastighet och ymnig mull, brukas til ång och mulbete, trifwas inga mjöldartiga kärn-wäxter i synnerhet af sedan, utan det är egenteligen annadt til kreaturen's härgning. Moraster som åro bemängde med mineraliska och kärdeles järn-haltiga delar, som latt föränktes af torfwens röd-gula färg och langsama motstånd för röta, åro för alla växter othenliga och lära näppeligen funna göras nyttiga.

Sand- och Grus-jord är icke annat än små och fina stenar, hvarsöre den kan för sig hself icke bidraga til växternas föda mer än hselfwa jenen, och måste således all sand vara med andra jordaktiga delar blandad, om de skola därutti få lycklig framgång, ty wanligt vagn-watten hinner icke gera tilsyflest, at kärn-wäxter allena därav behålla sin mognad.

Sand är, lika som ler-a, af flere färgor, hvaraf den röda är mindre ofruktbar än de öfriga, där emot är ock den hvita eller den grå glänsande aldrasdageligast. Den grofva är dock i någon mō mind e offickelig än den fina, utom et enda slag fin hvit sand, och et slag af den grå, som är så fin, at den fyller lusten säsom en rök och pudrar kringstående trän vid torra vägar, hvilka på vissa orter nyttjas med mycken fördel til Någ, Bohwete, Lin och Hampe-såning. Kalk- och Krit-jord funna åfwen, innan de sönder-wittra och blifwa så som homs gena med ler-jord, besvämliqast föras til grus, ehuru de behålla mycket deras orgna natur, och måste på särdeles sätt beredas och försättas med i thord. Mo-jord är aljom bekant, och förtjenar ej för dess eduglighet mer än at nämnas.

Dessa stam-sorter finnas näppeligen aldeles ensame och utan inbördes blandning; ty Lera innehåller altid något förråd af sand och mull, då den större efter mindre ymnighet af samma tillsatser, hvarigenom hon behåller eller förlorar mera sitt sammanhang. Afwer Landmannen anledning, at filja ler-jorden i sic å eller lätt brekfad. Ale myl-lan rådande, och bottnen består af lera, som til næ

gon del med plogen upptages, kallas jorden **Ler-mylla**; men består hon af sand, som med uppläggs, heter den jorden **sand-mylla**. Vir åter sanden rådande på ler-botten, och har så mycket sammanhang, at den innehåller små klimpar, som hafwa et hårdt kahl, men vid minsta fall eller tryckning förvandlas til en sand-hög, kallas den **Ler-blandad sandjord**; Vir åter bottuen af enahanda art eller af sten och grus, far den allema namn af hös och torre **sandjord**.

Hvar jordmon, har sitt egna besvär och förmöner, som böra väl kännas, om en vandringsbrukare skal lycklig kunna dämpa det skadeliga. Lerjord äger en naturlig Fickelighet, at behålla fugtighet och fetma längre än andra jordmoner: den är vid trägen mäderlet af torka eller våta, mindre våda underkastad; den är icke mycket granulaga om sådeslag och gifwer båssa mognad och frädigaste karnan; men där emot de ler-jorden mera svårbrukad, torke åte latt up efters våta, och är särdeles långsam om vattna: den besvöras mäst af entwisk och skadeliga ogräs sāsom tifel och Landthasfra: den fordrar god diking, och ej mindre försiktig försel, at åkren lutar till alla sidor, samt åsven deputan med särdeles

litte ansas, fast ofta är åndret all mōda förgäfves, vr åkren är mycket flys vil fall. **Mall-jorden** innehåller de mäst fruktbarande delar, och kan med god werken brukas till universell för godsel; den är lätt-brukad, och gifwer vätterna mycken frödigheit; men är där emot alt för fall och hös, samt olstrar af sig en myckenhet ogräs. **Sandig och grusig jord** är i synnerhet lätt-brukad och het: befordrar den skyndesammaste mognad af alla, och är med föga diking hulpen; men den förrdrager ingen torka och skyndar för mycket med mognaden, så at såden hinner ej hafwa nog karn-full. Hon är särdeles icke myntig för andra, än de som hafwa mycket karta smuror.

När särdeles hvarje jordmon har sitt egen särskilda förmön och olägenhet, kan en åker icke rånnas fullkomlig god, innan den är mätteligen blandad och sammarsatt af alla dessa sian arter. **Lera** som är fall och seg, hjälpes med diking sand och stenblandning, samt vid brist af matjord, med förrutnade tufvor, spänor och andra stenande sinnen. **Sand-mylla** fordrar en tisbats af lera och små sten. **Ler-myllan** behöfver åter någon sand och stenblandning, jämte goda diken. **Het sandjord** mäste förfärtas med lera och ruttnad myrtorf tillika,

fullika, men eldvera flaget gör allena icke tilsyssel. De förbättringar som ske med tilsatts af kalt, frä-
ta och salt, eller med brännande, uttödd asta,
fot och kol m. m. är olla rågot åfventyr underka-
stade, när icke åkermannen förför, at med weder-
börlig åksamhet därmed umgås, därfore är bost,
at lämna sådana medel oförfölte, så fram man
icke genom sjuå röd vil skassa sig den årfarenhet som
fordrqs til sidre, ty de skada icke så mycket strax,
som ej mera i längden.

En jordmons naturliga beskaffenhet, ändras
mycket af belägenheten, så at lerjord förlorar dess
lyla på backar, och sandjord är på sidländige ställen
icke så brännande som annars.

Skulle en jordart icke vara desso mer rådande,
kan des mästa frähet genom beständigt nyttjande
af egenlig godsel åfven mildras; såsom då m. n. på
sidländig och fall jord brukar til sidre ymnighet stark
och vdrummen, men på sandjord helt litet och ofta,
svag och välbrunnen godsel. Dock är denna försig-
tighet allena på de ställen otillräcklig, där icke grus-
den til fruktbarhet är fört lagd, igenom goda
blandningar och tilsatser, så at en oförfaren åker-

man som såd mit estersatt, måste ständigt, fast med
ringa husrad göda sin åker och hindras i sin uppodling
af trädgård om godsel. Ur un hans jord fall,
sluter såden i halm, och axen blifwa toma: Åt hon
åter warm, brinner såden af och ärhåller ingen fet-
ma, ty godsslen kan icke uplösas, utan förtåres alle-
nast och gör mer skada än gagn. Godsel gifteer ar-
nars för sig sself någon värt och srodighet, men in-
gen färna Dennis därvpå får man, där någon såd
upprannit i godstestackar, at nämlichen aren få icke
den ringaste mjölkraft, än mindre någon färna; där-
fore finner man ock, at såd och frukter få ingen osmak
af godsel, men smaka osig af jordmonen. Säle-
des visar godsel mycket lika verkan med regn-watten,
at i våta år, när bågge verka tillika, blifwer födan
altsör öfverflödig för såden. Därmedt är de bland-
ningar altdy lycklige och stadigvarande, som är o så
beskaffade, at de däc mat jorden dämpa den öfver-
flödiga kylan eller hettan, fästa eller skilja åkrens
altsör hårda eller lösa delar, och gifwa en stadig,
hvit och välsmakande färna. I detta fall gör halv
godning tilsyssel, särdeles då godsslen icke föres och
bredes ut, förr än hon i det samma kan nedmyllas,
ty häntes förmämsta delar, är o ganska flygtige och
förloras i frig lusten; Därfore dusnar och förswigas

deras

devas äfkar mycket af trägen plögnings, som goda
mycket och förfurka deß förbättrande genom andra
tillsättser; men däremot böra de sittigt lora sin äfer,
som hafwa ringa förråd af godsel, tht det ena kan
säledes årsätta det andra, men bågge tillska duga
icke, där icke nödvändigheten, för öfverhanden ta-
gande ogräs, sådant fordrar. Bättre gör litival-
den, som mera för och göder besmindre, tht
han får färnfull såd och lider
fallan missväxt.

Contin. Håvaf näskempande år.

